

Душан Пејић¹

Универзитет у Београду, Филолошки факултет

Душан Пејић, Бранка Брчкало²

Универзитет у Источном Сарајеву, Филозофски факултет

Прегледни рад

Методичка теорија и пракса, број 1/2021

УДК: 371.3:821.163.41

821.163.41.09-13:398

стр. 5–16

МОДЕЛ ОБРАДЕ ТЕКСТА ПОМОЋУ ДОМИНАНТНОГ КЊИЖЕВНОГ ЛИКА (МОГУЋНОСТИ ПРИМЈЕНЕ НА ПРИМЈЕРУ ЕПСКЕ ПЈЕСМЕ *БОЛАНИ ДОЈЧИН*)

Резиме: Савремена методичка наука српског језика и књижевности и наставна пракса инсистирају на осавременавању обраде наставних јединица из сфере књижевности примјеном различитих модела, који треба да буду у сагласју са наставним садржајима на које се примјењују, односно да су им иманентни. У раду се пажња посвећује моделу обраде текста помоћу доминантног књижевног лика и показује примјенљивост овога модела на наставно тумачење српске народне епске поезије, а егземпларно на пјесму *Болани Дојчин*. Коришћењем овога модела битно се подстиче стваралаштво у настави. Циљ рада јесте да предочи креативне потенцијале нареченог модела и приближи наставне садржаје из народне књижевности, прије свега из епске поезије и учини их приступачнијим, разумљивијим и занимљивијим ученицима.

Показује се да се фокусирањем наставне пажње на доминантни књижевни лик долази до саме суштине ове познате пјесме, а посредно и многих других. Указује се на комплексне поступке типизације и индивидуализације епских јунака, што је суштински битно за ученичко схватање и доживљавање епске поезије, а правилним вођењем ученици сами могу доћи до рјешавања проблема и цјеловите интерпретације текста.

Кључне ријечи: обрада текста, епски јунак, епска пјесма, доминантни књижевни лик, стваралачка настава.

1 pejic.dusan96@gmail.com

2 branka.brckalo@ff.ues.rs.ba

УВОД

Кад се с аспекта методике наставе српског језика и књижевности говори о савременим наставним процесима, онда се обично полази од устаљене и сучељене опозиције: традиционална (класична, стара школа) и савремена настава. У таквом супротстављању старог и модерног, неријетко се необјективно и с предрасудама прилази особинама традиционалне наставе, при чему се готово све њене вриједности негирају, док се истовремено, на другој страни, безусловно глорификују све одлике савремене школе. Нажалост, такав приступ је чест, како код методичара тако и међу лаицима. Ипак, Милија Николић је у праву кад каже да је „у старом увек било доста доброг и новог, а у новоме се одржава пуно слабог и застарелог“ (1999, стр. 19). Неспорна је чињеница да, уопштено узевши, традиционалну школу одликују, сем готово пословичног предавања *ex cathedra*, још и догматизам и ригидност.

С друге стране, један од готово синонима савремене наставе јесу стваралачки поступци, којих је, истина, било и у традиционалном начину образовног рада, али тек у новије вријеме они добијају примат и постају методички императив. „Под појмом стваралачки поступци у настави и стваралачка настава подразумевају се инвентивни и поступци високе продуктивности, који се супротстављају ригидности и догматизму“ (Брчкало, 2015, стр. 6). Они, у ствари, стоје насупрот нормативним поступцима обраде наставних јединица из подручја књижевности, а главни вид такве нормативности препознаје се у застарјелој тродијелној схеми наставног часа, какву препоручује дидактика, а по којој се час састоји од уводног, главног и завршног дијела. Иако је у већини наставних предмета ова структура часа примјенљива и учинковита, она то у интерпретацији белетристичких остварења није, јер је књижевноумјетничко дјело по својој природи сложено и слојевито и неуклопљиво у овакав шаблон, какав би евентуално могао одговарати настави граматике. Зато се данас све више говори о строго осмишљеним етапама наставног часа на коме се проучавају књижевна дјела, а њихов број, структура и редослијед нису коначни и унапријед одређени, него наставник увијек изнова за свако ново дјело осмишљава и етапе за његово тумачење полазећи од саме природе дјела, од онога што је дјелу иманентно. А управо те иманентне карактеристике дјела условиле су и мноштво модела за њихову интерпретацију у настави.

Под појмом модела у стваралачкој настави, према Али Степановној Сиденко, подразумевају се „циљеви образовања, наставни садржај, образовна технологија, дефинисан положај наставника и ученика у наставном процесу, карактер односа између њих, методе и облици организације наставног процеса, тип и карактер наставне дјелатности“ (према Брчкало, 2015, стр. 46). У методичкој науци постоји велики број класификација модела стваралачке наставе књижевности, а код нас су најпознатије класификације које су сачинили Милија Николић, Павле Илић, Вук Милатовић, Тиодор Росић и др. Ипак, треба нагласити, „стваралачки поступак полази од природе самог дјела, не од унапријед датог модела тумачења“ (Брчкало, 2015, стр. 50).

Ми ћемо се у овом раду бавити тзв. моделом обраде текста помоћу доминантног књижевног лика, а то је модел који је присутан у Николићевој (1999) и Милатовићевој (2005)

класификацији. Покушаћемо дати један адекватан модел обраде епске народне пјесме *Болани Дојчин* путем умјетничке карактеризације лика, јер се укупан умјетнички свијет пјесме окупља око доминантних вриједности лика.

ПОДСТИЦАЊЕ СТВАРАЛАШТВА

Од пресудне важности за развијање стваралаштва код ученика на часовима књижевности јесте подстицање њихове мисаоне активности, а то се најбоље постиже добро изабраним питањима и задацима, јер се тако унапријед испланираном схемом поступака прилично сигурно ученик води ка сазнању, али и ка креативности, а уједно је то и најбољи начин за одржавање пажње ученика. У методичкој литератури сусреће се седмочлана класификација оваквих питања:

1. Питања која покрећу учениково запажање. Овдје се акценат ставља на чулну имагинацију.
2. Питања која покрећу мисаону активност.
3. Питања која покрећу ученикову машту.
4. Питања која покрећу критичко размишљање. Помоћу ових питања развија се код ученика и способност за морално просуђивање, за расправљање како са учесницима у настави тако и са критичарима и историчарима.
5. Питања која покрећу асоцијативне процесе. Постоје три врсте асоцијација: по сличности, по контрасту, по временској или просторној блискости.
6. Питања која траже аналогije и разграничења.
7. Проблемска питања.

„Подстицање ученика да стваралачки анализирају књижевни лик – било да је реч о плану анализе или о проблемско-истраживачким задацима, изузетно је важна припремна радња. Добро припремљен ученик дубље доживљава и целовитије сагледава књижевни лик, обухвата у току анализе на часу све облике његовог испољавања као уметничке творевине“ (Милатовић, 2008, стр. 36).

Уз постављање питања, за подстицање креативности користе се још и радни налози, као и анимирање ученика да и сами постављају питања, формулишу проблеме за истраживање, креирају настављање приче или увођење новог лика у епско дјело, илуструју главног јунака онако како су га у машти замислили.

ОБРАДА ТЕКСТА ПОМОЋУ ДОМИНАНТНОГ КЊИЖЕВНОГ ЛИКА

Лик је „скуп извесних моралних, мисаоних и осећајних својстава, одређених особености реаговања, говора и понашања које представљају људску личност у књижевном делу“ (РКТ, 1986, стр. 397). Он је као такав јединица умјетничког дјела, а то дјело може бити и најчешће јесте читава галерија ликова, односно људи у њиховој узајамној интеракцији, која заправо

чини радњу или фабулу дјела. Будући да су књижевна дјела, чак и кад спадају у жанр фантастике, заснована на стварности, на реалним или бар могућим ситуацијама, и увијек се уклапају у ону законитост „да је човјек мјера свих ствари“, тако је и књижевни лик литерарна транспозиција конкретног људског, постојећег или фингираног, живота. И као што је сваки човјек понаособ уникатан и комплексан, природно је и да ликови задрже доста од те јединствености и сложености. Тако је књижевни лик, нарочито у новијим књижевностима, за разлику од некадашњег упрошћеног црно-бијелог сликања, данас „вишеслојна творевина, тј. ријеч је о цјелини у коју је снагом пишчевог стваралачког духа обједињено више елемената“ (Брчкало, 2015, стр. 70). Друкчије речено, књижевни јунак у књижевном дјелу еквивалент је појединачној људској егзистенцији у стварном животу. Књижевни јунак ипак је само један од сегмената књижевног дјела као цјелине, и он као дио своју пуноћу остварује тек у контексту цјелине, у међуодносу свих чинилаца дјела.

Постоје различите типологије ликова као и начини њихове карактеризације, али се може рећи да је при једноставнијем грађењу ликова у првом плану њихова спољашњост, тј. физичке карактеристике, док у сложенијем обликовању примат преузима психологија лика, његов унутрашњи свијет. Први тип ликова лако проналазимо у српској реалистичкој приповиједи (рецимо код Милована Глишића, нпр. лик Максима Сармашевића), док је други тип присутан нпр. код Боре Станковића у *Нечистој крви* у Софкином лику. Чак би се могло рећи да се квалитет неког писца најбоље огледа у сложености његових ликова, односно у убједљивости њихових поступака, а поступци су убједљивији уколико су мотивисани дубоким промишљањима и душевним проживљавањима, односно ако је писац успио да дочара интелектулни, емоционални и морални аспект карактера лика.

„Уколико дјело приморава читаоца да мисли о његовим ликовима, утолико има већи умјетнички значај“ (Брчкало, 2015, стр. 71).

У вези с књижевним ликовима битан је појам типизације, односно типа. *Речник књижевних термина* га дефинише као „лик који има особине карактеристичне за неку групу људи, средину или људски род уопште“ (РКТ 1986, стр. 813). Тако је у поменутом Станковићевом роману лик ефенди Мите у ствари тип једног пропалог феудалног господара, приврженог пропалој империји, који је неспособан за нови живот у друкчијем поретку, а жели да пошто-пото очува некадашњи углед. У његовом лику уопштене су све оне класне промјене настале на нашим просторима као посљедица Берлинског конгреса. Насупрот ефенди Мити, као његов антипод, стоји газда Марко као тип новопеченог богаташа, некога ко зна да се снађе у новонасталим политичким и економским условима.

Да би један лик био цјеловит, потребно је да у дјелу буде спроведена свеобухватна карактеризација, која подразумева сљедеће аспекте: физички (приказивање спољашњег изгледа), морални (сликања моралних особина и поступака), психолошки (сликање душевних стања), идејни (приказивање погледа на свијет), лингвистички (дочаравање говора лика). Лик се никада не посматра изоловано од осталих сегмената структуре дјела, он и не постоји као

потпуно независан. Он се при интерпретацији увијек мора доводити у везу са „дјелом као цјелином, али и са појединачним структурним елементима“ (Брчкало, 2015, стр. 72).

Вук Милатовић (2008) истиче да је неопходно разликовати обраду књижевног лика од његове употребе као форме умјетничког испољавања у тумачењу књижевног дјела. Овај аналитички поступак, сматра Милатовић, прикладан је искључиво за дјела у којима је одређени лик изграђен у снажан интеграциони фактор, гдје је носилац основних умјетничких функција.

Пожељно је да ученик самостално открива различите димензије лика, да не усваја ни наставников ни критичарев суд. Ученик не треба да је пасивни слушалац већ активни сарадник, односно истраживач. Наставник је ту само да мотивише и води ученика кроз свијет лик(ов) а. Ученик треба да „сам вреднује његове поступке, истражује утицај средине на формирање лика, амбијент у ком се креће, однос према другим ликовима, мотивисаност поступака, говорне карактеристике, психолошка стања, животну филозофију и сл.“ (Брчкало, 2015, стр. 72). Методика наставе српског језика и књижевности је на становишту да се проучавањем доминантног лика, који је сложено изграђен, може интерпретирати и дјело у цјелости, односно бар његове кључне одлике. На крају крајева, у практичном смислу „неостварива је нека тотална анализа књижевног дјела“ (Николић, 1999, стр. 199). Ипак, при анализи лика никад не треба из вида губити да је књижевни лик умјетнички цјеловит. Најприје треба утврдити теоријски статус књижевног лика и умјетничке поступке његовог обликовања, а потом пронаћи методичке моделе интерпретације.

КАРАКТЕРИСТИКЕ ЕПСКОГ ЈУНАКА / ЛИКА И РЕЦЕПЦИЈА ЕПСКЕ НАРОДНЕ ПЈЕСМЕ У НАСТАВИ

Због својих моралних, родољубивих и хуманистичких обиљежја, народна књижевност има важну улогу у васпитању и образовању младе генерације. Значајне тековине народног стваралаштва треба сачувати и усадити у дух младе генерације и изграђивати код њих осјећање припадности властитом народу.

„Категорија јунака/ликова изузетно је значајна и за усмену књижевност, а реализује се на више начина, у широком распону од лирског субјекта, активних и пасивних учесника обреда, до носилаца радње својствених прозним облицима, од мање-више пластичних портрета баладе и романсе, до развијених епских биографија“ (Самарџија, 2010, стр. 7). Познато је да се епски јунаци, протагонисти, представљају као хероји које одликује интелектуална, физичка и морална супремација у односу на њихове противнике, тј. нека врста античке калокагатије (етички идеал старих Грка – морална љепота и доброта, удруженост оног што је лијепо са оним што је добро). Они одолијевају недаћама и бране заједницу којој припадају. Епски ликови су носиоци и појединачног и општег.

Типизација је као мало гдје заступљена у епским пјесмама, али више у карактеризацији периферних или колективних ликова, док се „главни носиоци епско-етичких особина (конфликта) обликују различитим поступцима индивидуализације“ (Самарџија, 2010, стр. 11). Уп-

раво то је, по нашем мишљењу, оправдање и импулс за наставну обраду многих епских пјесама управо коришћењем модела обраде текста помоћу доминантног књижевног лика, што епски јунак несумњиво и јесте. Уз то, литература која се бави наставном рецепцијом епске пјесме истиче слабу заинтересованост ученика за овај круцијални сегмент и српске књижевности и српског националног идентитета и с тим у вези апелује на иновирање наставног рада у овим подручјима (Лакета, 2018). Тако Биљана Пастернак примјећује да ће наставници мотивисати ученике за овај вид књижевности само „ако ученицима дочарају овај свет епске народне пјесме кроз корелацијско-интеграцијски, проблемско-стваралачки наставни систем или систем учења откривањем, уместо кроз интерпретативно-аналитички систем“ (према: Лакета, 2018, стр. 16).

Примјер једног таквог стваралачког приступа даћемо у виду писане припреме за час на коме ће се обрађивати српска народна епска пјесма *Болани Дојчин*, а у виду ћемо имати и Росандићеву препоруку да „мотивацијску улогу за читање и интерпретацију епских народних пјесама има телевизијска или радио-емисија и филм“ (Росандић, 1986, стр. 673).

Величанствен лик Боланог Дојчина, његов хероизам и племенитост требало би да путем истраживачких задатака привуче пажњу ученика. Интерпретација ће афирмисати стваралачку визију историјских догађаја и личности, али неће анализирати до које мјере народни пјевач поштује историјске чињенице.

ЗАКЉУЧАК

У раду смо се бавили моделом обраде текста помоћу доминантног књижевног лика, а то је модел који је присутан у Николићевој (1999) и Милатовићевој (2005) класификацији. Покушали смо дати један адекватан модел обраде епске народне пјесме *Болани Дојчин* путем умјетничке карактеризације лика, јер се укупан умјетнички свијет пјесме окупља око доминантних вриједности лика. Све релевантне вриједности епског књижевног дјела, као што су: епски морал, слика патријархалног живота, мотиви витештва, побратимства, родољубља, стваралачка визија социјално-историјских прилика, преламају се кроз природу лика, као интеграционог фактора. Лик као структурни елеменат заузимао је основну позицију у току анализе српске народне епске пјесме. У ту сврху раслојили смо лик у складу с његовом умјетничком природом на: Дојчинов физички изглед, визију Дојчина као брата и мужа, визију Дојчина као изданог побратима, Дојчина као изазваног витеза. Ученици су методом рада на тексту издвојили за њих битне стихове и анализирали их, а након ексцерпирања потребних информација, синтетизовали своја сазнања најприје унутар групе, а затим и на нивоу свих група заједно.

Литература

1. Николић, М. (1999). *Методика настави српског језика и књижевности*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
2. Брчкало, Б. (2015). *Сиваралачки јосиујици у настави књижевности*. Пале: Универзитет у Источном Сарајеву, Филозофски факултет Пале.
3. Милатовић, В. (2005). *Настава српског језика и књижевности у шрећем разреду основне школе*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
4. Милатовић, В. (2008). Обрада дела помоћу доминантног књижевног лика. У: Росић, Т. (уред.) (2008). *Књижевност за децу у науци и настави* (31-40). Јагодина: Универзитет у Крагујевцу, Педагошки факултет у Јагодини
5. *Речник књижевних термина*. Београд: Институт за књижевност и уметност у Београду, Београд: Нолит.
6. Самарџија, С. (2010). Усмени жанр и јунак у семантичкој активности (уводне напомене). У: Самарџија, С. (уред.) (2010). *Ликови усмене књижевности* (7-29). Београд: Институт за књижевност и уметност Београд.
7. Лакета, С. (2018). *Методичка интерпретација народне епске пјесме* (докторска дисертација). Ужице: Универзитет у Крагујевцу Учитељски факултет у Ужицу, преузето са интернет-линка:
8. <http://www.pfu.kg.ac.rs/files/Studije/Doktorske/%D0%94%D0%BE%D0%BA%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%BA%D1%81%D0%B5%20%D0%B4%D0%B8%D1%81%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%98%D0%B5/Snezana%20Laketa/Disertacija.pdf> (приступљено 24. 12. 2019).
9. Rosandić, D. (1986). *Metodika književnog odgoja i obrazovanja*. Zagreb: Školska knjiga.

ПРИЛОГ - ПРИПРЕМА ЗА НАСТАВНИ ЧАС

ОПШТИ ПОДАЦИ

Школа	СШЦ „Сребреница“, Сребреница
Наставни предмет	Српски језик и књижевност
Разред и одјељење	Први разред гимназије, Iг
Датум и вријеме реализације часа	25. 1. 2020. године, 9.10–9.55 часова
Наставник	Душан Пејић

ПОДАЦИ О ЧАСУ

Наставна тема	Народна књижевност
Наставна јединица	Епска народна пјесма <i>Болани Дојчин</i>
Тип часа и вријеме за реализацију	Обрада новог градива, 45 минута
Циљ часа	Упознавање ученика са народном епском пјесмом <i>Болани Дојчин</i> и тумачење њених естетских, хуманистичких и моралних вриједности.
Образовни задаци	<ul style="list-style-type: none"> • Читање, тумачење и разумијевање пјесме <i>Болани Дојчин</i>; • Упознавање и разумијевање патријархалног система вриједности и начина живота; • Упознавање са феноменом побратимства; • Свестрано и цјеловито посматрање Дојчиновог лика; • Стицање основних представа о витешком кодексу и феномену епског мегдана; • Уочавање доминатних лирских елемената пјесме;
Функционални задаци	<ul style="list-style-type: none"> • Развијање смисла за уочавање значајних појединости и стваралачких поступака дјела; • Оспособљавање ученика да уочавају и тумаче функцију естетских чињеница у тексту и трагају за највишим смислом дјела; • Навикавање ученика да присније доживљавају епско народно стваралаштво
Васпитни задаци	<ul style="list-style-type: none"> • Развијање љубави према усменом народном стваралаштву; • Настојање да ученици увиде значај истрајавања и надања упркос животним недаћама; • Развијање слободарског духа и патриотизма код ученика
Облици рада	Фронтални, групни, индивидуални
Наставне методе	Монолошка, дијалогска, рад на тексту, метода демонстрације
Наставна средства	Табла, креда, читанка, CD плејер
Литература	<ul style="list-style-type: none"> • Читанка за 1. разред • Николић, М. (1999). <i>Методика наставе српској језика и књижевности</i>. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

МОДЕЛ ОБРАДЕ ТЕКСТА ПОМОЋУ ДОМИНАНТНОГ КЊИЖЕВНОГ ЛИКА
(МОГУЋНОСТИ ПРИМЈЕНЕ НА ПРИМЈЕРУ ЕПСКЕ ПЈЕСМЕ *БОЛАНИ ДОЈЧИН*)

ТОК ЧАСА

Доживљајно-спознајна мотивација (4 мин.)	
Размишљајте о појму болест! Какве асоцијације у вама буди та ријеч? Размислите и о појму части и запишите проблеме који су у вези с овим појмом! А сада да повежемо та два појма: болест и част! Познати су вам Његошеви стихови по којима „свијет је овај тиран тиранину“, али и њихов наставак: Ал’ тирјанству стати ногом за врат, довести га к познанију права, то је људска дужност најсветија! У ком су контексту изречени ови стихови? Ко је у том случају био тиранин, а ко онај ко се бори против тираније?	Ученике појам болест асоцира на немоћ, одбаченост, утученост, јад, незаштићеност, смрт, спутаност, малодушност, страх, фрустрираност итд. Уз појам част повезаће појмове образ, понос, пркос, јунаштво, храброст, истрајност, непоткупљивост, снага, постојаност итд. При повезивању ових двају појмова очекује се да ученици кажу како људи у болести често губе част, усљед немоћи или страха, односно како су ова два појма у великој мјери супротстављена. Ти стихови говоре о потчињености мале Црне Горе великој турској империји, која је Црногорцима често ударала и на част тјерајући их да превјере или издају и излажући их егзистенцијалној угрожености сваке врсте.

Најава народне епске пјесме <i>Болани Дојчин</i> (1 мин)	
Сада ћемо једним дијелом прочитати српску народну епску пјесму <i>Болани Дојчин</i> , а други дио те пјесме слушаћемо у извођењу једнога гуслара. То је пјесма која говори о надљудском надвладавању болести и немоћи да би се одбранили част и достојанство.	

Интерпретативно читање и слушање гусларског извођења пјесме (12 мин)	
Наставник изражајно чита пјесму до стихова „кад то виђе црни Арапине, / плећи даде, а бјежати стаде“. Онда на це-де плејеру пушта наставак пјесме у извођењу народног гуслара Бошка Вујачића. Или, будући да је аутор ових редова и сам гуслар, лично изводи ову пјесму. Тако ће и пјесма, а и час у цјелости, добити на експресивности.	

Продубљивање доживљаја (3 мин)	
Очекује се да су ученици задивљени Дојчиновом снагом воље и јунаштвом. Епска народна пјесма буди одбојност према насилнику и окупатору оличеном у Арапину, а презир и гађење према издајнику Перу налбантину. Истовремено, пјесма буди сажаљење према назаштићеним и угњетеним, односно према љуби Анђелији и сестри Јелици. Ученици схватају шта значи здравље које они посједују и слобода коју имају.	

Аналитичко-синтетичко проучавање текста по групама (15 мин)	
<p>Ученике треба подијелити у четири хетерогене групе од по 6-7 чланова. Свака група добија по један оквирни задатак који се тиче неког аспекта Дојчинове личности. Задатак прве групе јесте Дојчинов физички изглед, друге групе Дојчин као брат и муж, треће групе Дојчин као издани побратим, а четврте Дојчин као изазвани витез. Ученици методом рада на тексту издвајају за њих битне податке, односно стихове, а након ексцерпирања потребних информација, на нивоу групе праве синтезу коју ће презентовати један члан групе остатку разреда. Било би добро да ту синтезу група обави у писаном облику, те да на крају часа све групе размијене своје синтезе. Такву писану синтезу читали би најслабији ученици из групе и на тај начин би били укључени у наставни рад у већој мјери.</p> <p>1. Која је главна особина Дојчиновог тренутног физичког стања? Који се атрибути јављају уз његово име? Колико траје Дојчинова болест? Покушајте замислити некога ко толико вријеме проводи у постељи! Шта становници Солуна мисле за Дојчина? Шта Дојчин тражи од супруге да му припреми за мегдан, која су то витешка обиљежја и каквим су епитетима одређена? Шта Дојчин заповиједа својој сестри? Препишите и промислите те стихове! Како коњ реагује на Дојчинов повратак?</p>	<p>1. Дојчин је болестан, а уз његово име у пјесми везују се атрибути „болесан“ и „болан“. Болест траје девет година, Дојчин је човјек на самрти. Сви мисле да је преминуо. Дојчин је, ипак, витез и као такав он посједује коња и оружје као главне витешке одлике. Уз то, он има и своју драгу. Дакле, има све оно што један витез треба да има. Дојчин има „дора дебелога“, „дора од мејдана“, „копље убојито“, „сабљу аламанку“.</p> <p><i>Донеси ми једну крју илајина, Ушејни ме, селе, од бедара, Од бедара до виших ребара, Да се моје кости не размину, Не размину кости мимо кости.</i></p> <p>Ученици овим стиховима тумаче Дојчиново физичко стање. Дојчина коњ препознаје и почиње да поиграва, а испод његових ногу искаче камење, чиме се потцртава сила коња, али и његова оданост власнику. У току мегдана не примјећује се Дојчинова болест, али се пјесма завршава природном смрћу Дојчиновом усљед дуге болести.</p>
<p>2. С ким Дојчин живи и кога Дојчин заштићује? Наведите имена и епитете који долазе уз та имена! Ко и како буди Дојчина? Шта је то што Јелица никако не жели? Шта је кулминација њене жалбе брату? Шта говори Анђелија о Дојчиновом коњу? Како се она о њему старала? Како њих двије реагују на Дојчинова наређења? Чули сте за појам патријархат. Шта о томе можемо сазнати из ове пјесме? Која је главна улога мушкарца у патријархалним друштвима? Да ли Дојчин испуњава своју дужност? Какав је однос витеза према његовој драгој иначе, посебно у западној Европи? Да ли трагове тога препознајете и у овој пјесми? Кад Дојчин умире?</p>	<p>2. Дојчин живи само са сестром и супругом. Он нема браће нити синова који би га одмијенили. Он побјеђује своју болест да би заштитио своју породицу, сестру и супругу. Да би испунио своју дужност и витеза и мушкарца, према патријархалним начелима. Уз Јелицу се везују ријечи: сестрица, мила сеја, лијепа ђевојка. Уз Анђелију се везују ријечи: вијерница љуба, танка, дилбер. Дојчина буде сестрине сузе. Јелица не жели да ноћи са Арапином. Анђелија је добро угојила дора, што говори о њој као примјерној домаћици, оличењу женског патријархалног морала. Она је девет година уз свог болесног мужа и све вријеме испуњава своје дужности. Оне Дојчина хитро послушају. Све се то доводи у патријархални контекст. Улога мушкарца је да брани, штити породицу. Дојчин пренебрегава болест да би испунио дужност и умире тек након што ју је извршио.</p>

МОДЕЛ ОБРАДЕ ТЕКСТА ПОМОЋУ ДОМИНАНТНОГ КЊИЖЕВНОГ ЛИКА
(МОГУЋНОСТИ ПРИМЈЕНЕ НА ПРИМЈЕРУ ЕПСКЕ ПЈЕСМЕ *БОЛАНИ ДОЈЧИН*)

<p>3. Шта је то побратимство? Како до побратимства долази и које су обавезе побратима? Ко је Дојчинов побратим? Како га Дојчинова супруга ословљава? Које је у пјесми побратимово огрешење? Како се Дојчин свети невјерном побратиму?</p>	<p>3. Побратимство или братимљење је стари индоевропски обичај својствен ратничким сталежима. Настао је из практичне потребе да у борбама ратник има некога ко ће му помоћи у случају невоље, рањавања. Дојчинов побратим је Петар налбантин, тј. ковач. Анђелија га ословљава као дјевера, у чему се види да је побратим као брат, па можда и изнад тога. Налбантин је насрнуо на побратимову жену и није хтио помоћи побратиму у невољи. Дојчин убија невјерног побратима, вади му очи и односи их својој супрузи.</p>
<p>4. Кад црни Арапин долази у Солун? Шта на основу тога можемо закључити о његовом витештву? Какво значење има мегдан двојице витезова? Да ли је то само лични обрачун или има шире значење? Шта пресудно утиче на то да Дојчин устане из постеље? Кога све, сем своје породице, Дојчин штити? Како реагује Арапин кад види Дојчина? Опишите мегдан Дојчина и Арапина! Шта о Дојчиновом витештву говори стих „удри прије да ти жао није“? Како реагује Арапин након промашаја? Упоредите витешки лик Дојчинов и Арапинов! Како је Дојчин усмртио Арапина? Да ли вам је сличан догађај познат из још неког књижевног дјела?</p> <p>Ове сугестије и задаци могу бити припремљени у форми наставних листића, а могу се групама изложити и усмено.</p>	<p>4. Арапин долази у Солун након што је чуо да Солун нема заштитника, тј. након што је чуо за Дојчинову смрт. Он је кукавица и силеција, без витешког морала. Дојчинов и Арапинов мегдан није само њихов лични сукоб. Улог је ту и част Дојчинове сестре и супруге, али тим мегданом се одређује и старјешина Солуна. Тако Дојчин овим мегданом, заштићује и цијели Солун. Арапин се препада Дојчина, покушава да га умилостиви. Дојчин витешки препушта предност првог ударца Арапину. Арапин невитешки након промашаја бјежи. Тако након бацања копља, изостаје мегдан сабљом и топузином, како је уобичајено у српској епици. Дојчин је стигао Арапина, приковао га копљем за солунска врата, а затим му сабљом одсјекао главу и извадио очи. Сличан догађај описан је у Илијади у мегдану Ахила и Хектора, кад је Хектор такође прикован за врата града.</p>

<p>Синтеза рада свих група и домаћи задатак за оне који желе више (10 мин)</p>	
<p>По један представних сваке групе излаже који су закључци те групе о постављеном проблему. Наставник коригује и допуњава ученичка излагања и подстиче евентуалну дискусију, нарочито о етичкој димензији пјесме. За напредније ученике и све које је пјесма заинтересовала наставник препоручује да потраже пјесму <i>Перо налбантин</i> у збирци <i>Огледалце српско</i> Ђорђа Сладоја и да је упореде са пјесмом обрађиваном на часу. Ученици би могли да напишу краћи есеј упоређујући ове двије пјесме, а наставник да обећа награду за најбољи есеј. На тај начин ученици би боље схватили одлике и разлике епске и лирске поезије, развијали би мисаоне процесе, нарочито у погледу аналогије и контраста, а усвајали би и компаративни метод као један од кључних у науци о књижевности. Тако би се развијао такмичарски дух и жеља за истраживањем.</p>	

ИЗГЛЕД ТАБЛЕ

Болани Дојчин – српска народна епска пјесма

болест : част

Дојчинов физички изглед

Дојчин као брат и муж

Дојчин као издани побратим

Дојчин као изазвани витез

налбант(ин) - ковач

Dušan Pejić

University of Belgrade, Faculty of Philology

Branka Brčkalo

University of East Sarajevo, Faculty of Philosophy

MODEL OF TEXT PROCESSING USING A DOMINANT LITERARY CHARACTER
(POSSIBILITIES OF APPLICATION ON THE EXAMPLE
OF THE EPIC SONG BOLANI DOJČIN)

Abstract: Modern methods of teaching and its practice insist of modernization literature lessons by using different models according to the content of the lesson. They should be immanent to each other. This research is about model of analyzing the text by using the main character. Also, it shows the applicability of this model to the teaching lessons of Serbian epic poetry. In this research it is applied on the poem Ailing Dojčin / Bolani Dojčin. The usage of this method shows some relevant results. It increases the level of creativity while teaching and points out creative potentials of this model. The aim of this work is to make the content of the lessons of traditional literature more approachable, understandable and interesting to the students. One of the conclusions is that focusing on the main character while teaching directly leads to the essence of this poem, but indirectly to the some more. It indicates the complexity of typification and individualisation epic characters, which is the point of students understanding and experiencing epic poetry. Only by regular process students can solve the problem and completely understand the text by themselves.

Keywords: text interpretation, epic hero, epic poem, dominant literary character, creative teaching.

Рај је њримљен 11. 04. 2021. године, а рецензиран 27. 05. 2021. године.